

CSISZÁR ZOLTÁN

# A kiegyezéstől a második világháborúig

## A 19–20. SZÁZADI ALSÓ-KEMENESHÁT

### Bevezető

A *Vasi Szemle* 2025. évi 1. számában közölt tanulmányom az Alsó-Kemeneshát (történelmi Kemenes-vidék) a hódoltság utáni abszolutista időszakának státuszára vonatkozó adatokat tárgyalta. A jelen tanulmány e munka folytatásaként készült.

Ferenc József a megkoronázása után húsz nappal, 1867. július 28-án hagyta jóvá a kiegyezési törvényt, így létrejött egy különös, kettős államszövetség, az Osztrák–Magyar Monarchia. Fogadtatása a vizsgált kistérségben nem ismert.

A dualista átalakulás nem a legjobban indult, a kezdetén két jelentős csapás is érte, az 1873. évi gazdasági válság (krach) és az 1872–1874. éviként említett kolera-járvány. Az utóbbi a vizsgált térségben nyilván nagyobb félelmet okozott, hatása a fennmaradt halotti anyakönyvekben közvetlenül is kimutatható. A katolikus és evangélikus halotti anyakönyvek adatai szerint a járvány 1873-ban érte el a térséget, 1874-ben már csak mérsékelt hatása lehetett. 1872-ben a halálesetek száma még alacsonyabb az előző évinél, 1873-ban közel a kétszeresére nő, 1874-ben mintegy 42%-os csökkenés mutatható ki. Kevésbé sújtott települések Kényeri-Kecskéd és Nagysimonyi, itt csak 15–20% körüli az 1872/1873. évi halálesetek számának növekedése. Vannak hiányzó anyakönyvek, a bejegyzések több esetben is csak általánosak, így pontos adatok nem nagyon adhatók.

A Monarchia belső konszolidációját látványos fejlődés kíséri, állami megrendelésre városainkban sorra épülnek a ma is álló

klasszicista, szecessziós, majd eklektikus középületek és a városokat összekötő utak, vasutak. Ezek azonban a Kemeneshátat csak kis részben érintették, ami viszont itt is jól látszott, az a kistáj környezetének a természeti képében zajló változása. Ekkor teljesednek ki a Kemeneshátat határoló folyóvizek szabályozási munkái és tűnnek el a térséget határoló ősmocsarak és őslápok.

A 19. század elején a Kemeneshát nyugati oldalát még a Herpenyő és a Rába közös erdős-mocsaras ártere, a keleti oldalt pedig a Marcal elmocsarasodott völgye határolta. Az 1797. évi (első) földtani térképe<sup>1</sup> még ezt az állapotot mutatja – a térkép szerint a *Herpenye Papócznál* a *Marczal R.* pedig Marcaltó térségében ömlik a Rábába. A Herpenyő Rábába terelése Sitke határában már 1866 előtt megtörtént,<sup>2</sup> a Rábaszabályozó Társulat 1888-ban kiadott zsebkönyve a helyébe lépő Lánka-patakot még nem említi.<sup>3</sup> A Lánka-patak medre a pápoci zsilip 1892–1893. évi építése után készülhetett, a Rába szabályozási munkáit és a töltésépítést 1886 és 1892 között végezték. A Marcaltó melletti Marcal-torkolat megszüntetése 1866 után történt,<sup>4</sup> a Marcal szabályozási munkáit

1 Papp-Váry Árpád: Magyarország története térképeken. Kossuth Kiadó, 2005. (továbbiakban: Papp-Vári, 2005.) 158–159. p.

2 Részletesebben: Csiszár Zoltán: Vulgo Herpenye dicta. = *Vasi Szemle*, 2018. 2. sz. 199–203. p.

3 A Rábaszabályozó Társulat zsebkönyve. Győr, 1888. (továbbiakban: Rába-zsebkönyv, 1888.) 153. p., (és melléklete: A Rába szabályozás átnézetes térképe).

4 Papp-Vári, 2005. 217. p. (Az 1866 körüli állapotot az ez évben megjelent *A Magyar Korona országai fali abrosza* mutatja. A térkép szerint a Herpenyő már Sárvár körzetében, a Marcal pedig még Marcaltó mellett folyik be a Rábába; a Lánka-patak ekkor még nincs bekötve a Rábába.)

a Rába-Rábca szabályozással összehangolva végezték.<sup>5</sup> A Marcal vizét 1892 végén engedték be az új mederbe, feltűnően kis vízhozammal – „mikor a vizet új mederbe terelték, az abban 50 cm mély sebes patakká vált”.<sup>6</sup> A Marcal vizsgált térséget is érintő bal oldali mellékvízének, a Cincának a rendezésére 1871-ben alakult társulat.<sup>7</sup>

A kézi úton végzett jelentős földmunka átmeneti megélhetést biztosított a helyi földnélküli agrárnépességnek, a munkalehetőség megszűnése után a jelen tanulmányban vizsgált összeírásokban is megjelenik a kivándorlás.

A századfordulóval az Osztrák–Magyar Monarchia fénykora véget ért, társadalmi (főként nemzetiségi) belső feszültségek és a bomlás jelei tapasztalhatók.

A kistérség státuszának változásai az ekkor már rendszeresnek tekinthető népszámlálások adatai alapján értékelhetők, az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó népszámlálása az 1910. évi.

A hadba lépés és a világháború eseményei közismertek, következményeit a Kemenesháton is hosszú névsorokkal ellátott emlékművek és márványtáblák őrzik – több veszett, mint Mohácsnál (mert ami ekkor veszett, az végleg elveszett).

A „Trianon” utáni első népszámlálásra 1920-ban került sor. Aztán jött az 1929–1933. évi világválság, amiről már az itt élő régi öregektől is hallhattunk egy s más.

A következő negyedszázad eseményeit már a kommunikatív emlékezet kíséri – rövid, de reményteljes, többnyire békésen egzisztáló alkotmányos monarchia,<sup>8</sup> foko-

zatosan bővülő kormányzói jogkörrel, részleges földreformmal és az utolsó időszakának háborús konjunktúrájával; majd 1941. június 26-án a hadüzenet bejelentése a parlamentnek (kell még egy kis idő, hogy ez is „valós” történelemmé szelődüljön).

A tanulmány az 1941. évi népszámlálás adatainak ismertetésével zárul, ez volt a területi revízió utáni első népszámlálás.

Az adatok részletezésénél használt jelölések:

✓ /nem szerepel az összeírásokban; (\*) /más forrásból származó (eltérő) adat; ? /nem értelmezhető adathiány; – /a hivatkozott évben nincs adat; > /részatad.

A táblázatok a településeket a könnyebb áttekinthetőség miatt a földrajzi helyzetük alapján, a Kemeneshát északkeleti végétől indulva az óramutató járásának megfelelő sorrendben tartalmazzák. Az első táblázatba minden jelenleg is létező települést felvettünk, a továbbiakban csak az adatolható helységek szerepelnek. A táblázatok végén (utolsó sor vagy sorok) az összegzett adatokat is feltüntettük. Az első táblázatban szereplő településnév, a most is létező településeknél a jelenlegi településnévnek, a már nem létező településeknél pedig az első forrásban szereplő névalaknak (dőlt betűvel jelölt) felel meg. A további táblázatokban a forrásokban szereplő jelenlegitől eltérő írásmódú névalak dőlt betűvel jelölt. Normál betűs írásmód jelzi, ha a település már a jelenlegi névén nyilvántartott, vagy ha az írásmód nem volt pontosan beazonosítható. A puszták vastag-dőlt betűvel jelöltek, a településhez tartozó egyéb külterületek a településnév alatt vannak felsorolva.

5 Rába-zsebkönyv, 1888. 143. p.

6 Ihrig Dénes et al.: A magyar vízszabályozás története. Bp., 1973. (továbbiakban: Ihrig, 1973.) 201. p.

7 Ihrig, 1973. 202. p.

8 1920. évi I. törvények az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről. [https://net.jogtar.hu/ezer-](https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=g2000001.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D38)

ev-torveny?docid=g2000001.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D38 (Megtekintve: 2024. november 17.)

## A történelmi Kemenes-vidék a kiegyezés és a második világháború közötti státusza

| TELEPÜLÉS                 | ÉVVSZÁM                         |                    |                    |                    |                    |                        |
|---------------------------|---------------------------------|--------------------|--------------------|--------------------|--------------------|------------------------|
|                           | 1881 <sup>9</sup>               | 1900 <sup>10</sup> | 1910 <sup>11</sup> | 1920 <sup>12</sup> | 1930 <sup>13</sup> | 1941 <sup>14 15</sup>  |
|                           | NÉPESSÉGSZÁM<br>LAKÓHÁZAK SZÁMA |                    |                    |                    |                    |                        |
| Magyargencs               | 1451<br>129                     | 1500<br>160        | 1447<br>231        | 1460<br>210        | 1471<br>260        | 1399<br>298            |
| Kemeneshőgyész            | 1179<br>173                     | 1281<br>142        | 1296<br>199        | 1329<br>204        | 1248<br>231        | 1184<br>258            |
| Kemenesmagasi<br>(Nemes-) | 1175<br>200                     | 1276<br>272        | 1833<br>388        | 1861<br>401        | 1677<br>401        | 1637<br>402            |
| Kemenesmagasi (Pór-)      | 449<br>67                       | 433<br>71          |                    |                    |                    |                        |
| Vönöck                    | (1150)<br>?                     | 1168<br>225        | 1223<br>231        | 1326<br>234        | 1312<br>268        | 1211<br>283            |
| Kemenes-<br>szentmárton   | 322<br>65                       | 294<br>58          | 313<br>58          | 320<br>66          | 282<br>66          | 244<br>63              |
| Kemenessömjén             | 704<br>121                      | 776<br>151         | 735<br>148         | 822<br>146         | 843<br>175         | (–<br>–) <sup>16</sup> |
| Kemenesmihályfa           | 985<br>156                      | 1070<br>183        | 1078<br>194        | 1000<br>179        | 927<br>218         | 1690<br>405            |
| Uj Mihályfa               | 90<br>17                        | 463<br>89          | –<br>–             | –<br>–             | –<br>–             | –<br>–                 |
| Tokorcs                   | (442)?                          |                    | 440<br>87          | 478<br>83          | 464<br>104         | 463<br>106             |
| Nagysimonyi               | 1727<br>276                     | 1661<br>310        | 1709<br>310        | 1840<br>333        | 1708<br>356        | 1560<br>352            |
| Sitke (Kis-)              | 570<br>53                       | 671<br>64          | 673<br>70          | 724<br>64          | 726<br>82          | 712<br>94              |
| Sitke (Nagy-)             | 916<br>94                       | 1022<br>115        | 1018<br>148        | 1428<br>203        | 1076<br>196        | 1008<br>192            |

- <sup>9</sup> Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal: A Magyar Korona Országaiiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve. 2. köt. Bp., 1882. 341–343. p. [https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA\\_1881\\_02/?pg=o&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1881_02/?pg=o&layout=s) (Megtekintve: 2024. augusztus 2.)
- <sup>10</sup> Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 42. köt. A Magyar Korona Országainak 1900. évi népszámlálása. 1. rész. Bp., 1902. (továbbiakban: 1900. évi népsz., 1900.) 134–135., 144–145. p. [https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA\\_1900\\_01/?pg=o&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1900_01/?pg=o&layout=s) (Megtekintve: 2024. augusztus 10.)
- <sup>11</sup> Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 1. köt. A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. 1. rész. Bp., 1912. (továbbiakban: 1910. évi népsz., 1912.) 50–53., 62–63. p. [https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA\\_1910\\_01/?pg=o&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1910_01/?pg=o&layout=s) (Megtekintve: 2024. augusztus 14.)
- <sup>12</sup> Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 69. köt. Az 1920. évi népszámlálás. 1. rész. Bp., 1923. (továbbiakban: 1920. évi népsz., 1923.) 42–45., 46–

47. p. [https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA\\_1920\\_01/?pg=o&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1920_01/?pg=o&layout=s) (Megtekintve: 2024. augusztus 21.)
- <sup>13</sup> Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 83. köt. Az 1930. évi népszámlálás. 1. rész. Bp., 1932. (továbbiakban: 1930. évi népsz., 1932.) 24–25., 27., 117., 121. p. [https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA\\_1930\\_01/?pg=o&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1930_01/?pg=o&layout=s) (Megtekintve: 2024. augusztus 27.)
- <sup>14</sup> Történeti Statisztikai Kötetek. Az 1941. évi népszámlálás. 2. Demográfiai adatok községek szerint. Bp., 1976. (továbbiakban: 1941. évi népsz.- dem., 1976.) 279., 281., 283., 285., 287., 293. p.; [https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA\\_1941\\_02/?pg=o&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1941_02/?pg=o&layout=s) (Megtekintve: 2024. szeptember 2.)
- <sup>15</sup> Történeti Statisztikai Kötetek. Az 1941. évi népszámlálás. 5. Lakóház- és lakásadatok községek szerint. Bp., 1982. (továbbiakban: 1941. évi népsz.- ház, 1982.) 112–121., 126–129. p. [https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA\\_1941\\_05/?pg=o&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1941_05/?pg=o&layout=s) (Megtekintve: 2024. szeptember 10.)

|                    |                |               |                 |                 |                |                |
|--------------------|----------------|---------------|-----------------|-----------------|----------------|----------------|
| Ostffyasszonyfa    | 1744<br>201    | 1913<br>303   | 1815<br>306     | 1907<br>296     | 1900<br>354    | 1831<br>365    |
| Csönge             | 1162<br>185    | 1148<br>213   | 1145<br>216     | 1181<br>227     | 1139<br>244    | 1094<br>256    |
| Kenyeri            | 667<br>82      | 766<br>80     | 749<br>95       | 90<br>191       | 786<br>118     | 734<br>155     |
| Kechked            | 587<br>96      | 693<br>111    | 643<br>123      | 705<br>122      | 756<br>164     | 773<br>156     |
| Mikulosfalua       | 327<br>44      | 364<br>48     | 333<br>49       | 360<br>49       | 1774<br>324    | 1068<br>381    |
| Pápoc              | 1187<br>180    | 1415<br>194   | 1395<br>213     | 1510<br>217     |                |                |
| Kemenesszentpéter  | (1007)<br>?    | 998<br>173    | 986<br>169      | 987<br>163      | 1122<br>229    | 1194<br>255    |
| Egyházaskesző      | 985<br>162     | 1081<br>209   | 1081<br>220     | 1065<br>210     | 1070<br>244    | 1061<br>245    |
| Puszták            | –<br>–         | –<br>–        | 214<br>–        | 1382<br>–       | 1465<br>–      | –<br>–         |
| Egyéb külterületek | –<br>–         | –<br>–        | 917<br>–        | 468<br>–        | 632<br>–       | –<br>–         |
| Összegzés          | 18826<br>>2301 | 19993<br>3171 | >21043<br>>3455 | >23054<br>>3498 | 22378<br>>4034 | 18863<br>>4266 |

**Az 1881. évi népszámlálás adatai**

Az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal által a népszámlálásról 1882-ben kiadott második kötet „a házak és a jelenlévő népesség számát, ennek nyelvi és hitfelekezeti viszonyait, valamint olvasni-írni tudását” mutatja be településenként.<sup>17</sup>

A táblázat népességadatainak eseti eltéréseit anyanyelvi vonatkozásban (lásd: „Egyéb” oszlop) a „beszélni nem tudó”-k, vallási vonatkozásában pedig az unitárius (1 fő/Ostffyasszonyfa) és a más egyéb (2 fő/Kemenesszentmárton; 4 fő/Csönge; 1 fő/Kemenesszentpéter) hitfelekezetűek adják.

| Település          | Házak száma | Polg. nép. | Ma. <sup>18</sup> | Né. <sup>19</sup> | Egyéb <sup>20</sup> | R. kat. <sup>21</sup> | Ev. <sup>22</sup> | Ref. <sup>23</sup> | Izr. <sup>24</sup> |
|--------------------|-------------|------------|-------------------|-------------------|---------------------|-----------------------|-------------------|--------------------|--------------------|
| Gencs (Magyar-)    | 129         | 1451       | 1395              | 13                | –                   | 355                   | 1058              | 9                  | 29                 |
| Hőgyész (Kemenes-) | 173         | 1179       | 1134              | –                 | 1 (tót)             | 395                   | 735               | 15                 | 34                 |
| Magasi (Nemes-)    | 200         | 1175       | 1138              | 2                 | 3                   | 211                   | 928               | 4                  | 32                 |
| Magasi (Pór-)      | 67          | 449        | 432               | –                 | –                   | 152                   | 274               | 8                  | 15                 |
| Vönöczk            | ?           | 1150       | 1111              | 3                 | –                   | 405                   | 719               | 2                  | 24                 |

16 Kemenesmihályfa adataiban szerepel.

17 Mivel a fentiekben hivatkozott forrás 343. oldala hibás, Kemenesszentpéter, Tokorcs és Vönöck adatait (a lakóházak száma nincs megadva) az Országgyűlési Könyvtár adatbázisából vettem: [https://mtatktki.ogyk.hu/nepszamlalas\\_adatok.php?ev=1880&ev2=1880&megye=&telepules=3361&kod=&nemzetiseg=&felekezet=&tipus=mind&keyword=&page=50](https://mtatktki.ogyk.hu/nepszamlalas_adatok.php?ev=1880&ev2=1880&megye=&telepules=3361&kod=&nemzetiseg=&felekezet=&tipus=mind&keyword=&page=50) (Megtekintve: 2024. augusztus 2.)

18 Anyanyelve szerint magyar.

19 Anyanyelve szerint német.

20 hv.-sz.: horvát-szerb; ol.: oláh = román.

21 Római katolikus.

22 „Evangélikus (ágostai)” hitfelekezetű.

23 „Evangélikus (helvét)” hitfelekezetű.

24 Izraelita.

|                         |       |       |       |     |               |      |      |    |     |
|-------------------------|-------|-------|-------|-----|---------------|------|------|----|-----|
| Szent-Márton (Kemenes-) | 65    | 322   | 307   | 1   | –             | 121  | 195  | –  | 4   |
| Sömjén (Kemenes-)       | 121   | 704   | 679   | 5   | –             | 134  | 553  | –  | 17  |
| Mihályfa (Kemenes-)     | 156   | 985   | 946   | 2   | 2 (hv.-sz.)   | 89   | 879  | –  | 17  |
| Mihályfa (Új-)          | 17    | 90    | 85    | –   | –             | 9    | 81   | –  | –   |
| Tokorcs                 | ?     | 442   | 426   | –   | –             | 61   | 376  | 1  | 4   |
| Simonyi                 | 276   | 1727  | 1639  | 17  | 3 (2 hv.-sz.) | 603  | 897  | 21 | 206 |
| Sitke (Kis-)            | 53    | 570   | 542   | 6   | 1             | 549  | 19   | –  | 2   |
| Sitke (Nagy-)           | 94    | 916   | 879   | 3   | 2             | 641  | 265  | –  | 10  |
| Asszonyfa (Ostfi-)      | 201   | 1744  | 1664  | 11  | 3 (1 hv.-sz.) | 847  | 864  | 1  | 31  |
| Csönge                  | 185   | 1162  | 1128  | –   | –             | 264  | 873  | 1  | 20  |
| Kenyeri                 | 82    | 667   | 633   | 5   | –             | 595  | 65   | –  | 7   |
| Kecskéd                 | 96    | 587   | 567   | 3   | 1             | 565  | 7    | 3  | 12  |
| SzentMiklósfa           | 44    | 327   | 312   | –   | –             | 322  | –    | –  | 5   |
| Pápocz                  | 180   | 1187  | 1142  | 6   | –             | 1148 | 3    | –  | 36  |
| Szent Péter Kemenes     | ?     | 1007  | 915   | 32  | 20 (ol.)      | 976  | –    | –  | 30  |
| Kesző (Egyházas-)       | 162   | 985   | 954   | 6   | –             | 972  | 1    | –  | 12  |
| Összegzés               | >2301 | 18826 | 18028 | 115 | 36            | 9414 | 8792 | 65 | 547 |

Az előző rész záró (1869. évi) adataihoz képest a házak száma (a hiányzó három adat nélkül is) mintegy 3,1%-kal nőtt, a népesség 2,5%-os növekedése mellett. A lakosság felekezeti viszonyai nem változtak, a római katolikusok száma 3,2; az evangélikusoké 1,8; a reformátusoké 71%-kal nőtt, az izraelitáké pedig 3,1%-kal csökkent.

Az 1881. évi összeírás elsőként a népesség anyanyelvi hovatartozását is rögzítette, a népesség közel 95,8%-a magyar, 0,6%-a német. A más egyéb (fentebb részletezett), és a „külföldi anyanyelvű”-ek száma az össz-népesség csupán 0,2%-át adta.

### Az 1900. évi népszámlálás adatai

A forrásként használt kiadvány első részében az adatok értelmezését fejezetekbe szedett leírások tartalmazzák. Az 1900-ban „Jelenlevő” népesség „polgári”, „katonai” és „öszszes” bontásban szerepeltetett. Összevetetőségi szempontból a további összeírások részletezésénél, az 1881. évinél kiemelt adatok megtartására törekedtem. Az 1881 utáni összeírások (az 1784–1787. és az 1869. évitől eltérően) nem tartalmaznak adatot a településeken élő családok számára vonatkozóan. A más adatokból való számítások eredményei ellentmondóak, így ezek közlését mellőztem.

Demográfiai adatok:<sup>25</sup>

| Település          | Összes népesség | Ma.   | Né. | Egyéb <sup>26</sup> | R. kat. | Ev.  | Ref. | Izr. |
|--------------------|-----------------|-------|-----|---------------------|---------|------|------|------|
| Magyargencs        | 1500            | 1500  | –   | –                   | 436     | 1019 | 11   | 34   |
| Kemeneshőgyész     | 1281            | 1275  | 2   | 4 (1 tót,<br>2 hv.) | 376     | 864  | 5    | 36   |
| Nemesmagasi        | 1276            | 1275  | 1   | –                   | 173     | 1065 | 8    | 30   |
| Pórmagasi          | 433             | 433   | –   | –                   | 131     | 299  | 2    | 1    |
| Vönöczk            | 1168            | 1167  | 1   | –                   | 465     | 678  | 2    | 23   |
| Kemenesszentmárton | 294             | 292   | –   | 2 (tót)             | 124     | 167  | 1    | 2    |
| Kemenessömjén      | 776             | 774   | 2   | –                   | 174     | 577  | 1    | 24   |
| Kemenesmihályfa    | 1070            | 1069  | 1   | –                   | 149     | 893  | 14   | 14   |
| Tokorcsújmihályfa  | 463             | 461   | 2   | –                   | 65      | 396  | 2    | –    |
| Simonyi            | 1661            | 1659  | 2   | –                   | 510     | 966  | 8    | 177  |
| Kissitke           | 671             | 671   | –   | –                   | 627     | 44   | –    | –    |
| Nagysitke          | 1022            | 1019  | 1   | 2                   | 635     | 366  | 1    | 20   |
| Ostfiaszonyfa      | 1913            | 1900  | 11  | 2 (1 ol.)           | 807     | 1052 | 8    | 46   |
| Csönge             | 1148            | 1147  | 1   | –                   | 214     | 912  | 3    | 19   |
| Kenyeri            | 766             | 766   | –   | –                   | 733     | 25   | 4    | 4    |
| Kecskéd            | 693             | 690   | 3   | –                   | 685     | 2    | –    | 6    |
| Szentmiklósfa      | 364             | 364   | –   | –                   | 357     | 2    | –    | 5    |
| Pápocz             | 1415            | 1415  | –   | –                   | 1377    | 11   | 2    | 25   |
| Kemenesszentpéter  | 998             | 998   | –   | –                   | 970     | 3    | –    | 25   |
| Egyházaskesző      | 1081            | 1081  | –   | –                   | 1066    | 4    | 5    | 6    |
| Összegzés          | 19993           | 19956 | 27  | 10                  | 10074   | 9345 | 77   | 497  |

A külföldön távol levők száma: 135 fő.

Lakóházak:<sup>27</sup>

Az 1900. évi népszámlálás már a lakóházak attribútumainak felmérésére is kiterjedt,

az ezután következő népszámlálási adatokban is szereplő házadatokat a kistérség népességének lényeges vagyoni-gazdasági mutatójaként értelmezhetők.

25 1900. évi népsz., 1900. 134–135., 144–145. p.

26 hv.: horvát; ol.: oláh = román.

27 1900. évi népsz., 1900. 135., 145. p.

| Település          | Házak száma | Falazat    |               |             | Tető                  |                    |             |
|--------------------|-------------|------------|---------------|-------------|-----------------------|--------------------|-------------|
|                    |             | kő v. tégl | vályog v. sár | fa v. egyéb | cserép, pala v. bádóg | zsindely v. deszka | nád v. zsúp |
| Magyargencs        | 160         | 44         | 116           | –           | 43                    | –                  | 117         |
| Kemeneshőgyész     | 142         | 28         | 114           | –           | 42                    | 1                  | 99          |
| Nemesmagasi        | 272         | 108        | 159           | 5           | 96                    | –                  | 176         |
| Pórmagasi          | 71          | 65         | 6             | –           | 15                    | 1                  | 55          |
| Vönöczk            | 225         | 25         | 200           | –           | 48                    | 1                  | 176         |
| Kemenesszentmárton | 58          | 4          | 54            | –           | 9                     | –                  | 49          |
| Kemenessömjén      | 151         | 15         | 136           | –           | 29                    | –                  | 122         |
| Kemenesmihályfa    | 183         | 28         | 154           | 1           | 15                    | 2                  | 166         |
| Tokorcsújmihályfa  | 89          | 16         | 73            | –           | 4                     | 5                  | 80          |
| Simonyi            | 310         | 74         | 236           | –           | 58                    | 4                  | 248         |
| Kissitke           | 64          | 64         | –             | –           | 44                    | 1                  | 19          |
| Nagysitke          | 115         | 110        | 5             | –           | 61                    | 2                  | 52          |
| Ostfiasszonyfa     | 303         | 74         | 229           | –           | 66                    | 9                  | 228         |
| Csönge             | 213         | 31         | 182           | –           | 54                    | 3                  | 156         |
| Kenyeri            | 80          | 32         | 47            | 1           | 31                    | 3                  | 46          |
| Kecskéd            | 111         | 32         | 79            | –           | 22                    | 1                  | 88          |
| Szentmiklósfa      | 48          | 4          | 41            | 3           | 3                     | 1                  | 44          |
| Pápocz             | 194         | 32         | 161           | 1           | 27                    | 3                  | 164         |
| Kemenesszentpéter  | 173         | 58         | 108           | 7           | 52                    | 1                  | 120         |
| Egyházaskesző      | 209         | 166        | 42            | 1           | 53                    | –                  | 156         |
| Összegzés          | 3171        | 1010       | 2142          | 19          | 772                   | 38                 | 2361        |

A századfordulón a lakóházak többsége (67,5%-a) vályog vagy sár falazatú, az archaikusabb fa vagy egyéb falazat csupán 19 házra (0,6%) jellemző. Falazat tekintetében kivételesnek tekinthetők a két Sitke és Pórmagasi házai, itt a téglaházak aránya feltűnően magas, átlagosan 96%. A tetőzet tekintetében a nád vagy zsúp a meghatározó (74,5%), zsindely- vagy deszkafedés csak 38 háznál (1,2%) alkalmazott. A legkisebb falu, Szentmiklósfa házainak közel 93%-a tömés ház, többségében (mintegy 92%-ban)

zsúpfedéssel, itt még viszonylag magas a fa vagy egyéb falazat aránya (6%) is.

Nincs lényegi különbség a térség kuriális falvainak<sup>28</sup> adataiban sem.

#### Az 1910. évi népszámlálás adatai

Az 1910 végén végrehajtott népszámlálás adatstruktúrája lényegében az 1900. évvel egyező (települések szerint: területnagyságot, polgári és katonai lélekszámot, a külföldiek és külföldön élők számát, a népesség nem,

<sup>28</sup> Egytelkes nemesekből álló falvak.

kor, családi állapot, vallásfelekezet, anyanyelv szerinti besorolását, az írni-olvasni tudók számát, valamint a lakóházaik adatait mérte fel). Új elemként, kiegészítettük a száz lé-

leknél népesebb puszták és külterületi lakott helyek demográfiai adataival.

Demográfiai adatok:<sup>29</sup>

| Település                   | Összes népesség | Ma.   | Né. | Egyéb     | R. kat. | Ev.  | Ref. | Izr. |
|-----------------------------|-----------------|-------|-----|-----------|---------|------|------|------|
| Magyargencs                 | 1447            | 1431  | 16  | –         | 445     | 953  | 7    | 41   |
| Kemeneshőgyész              | 1296            | 1296  | –   | –         | 328     | 924  | 4    | 40   |
| Kemenesmagasi <sup>30</sup> | 1833            | 1830  | 2   | 1 (tót)   | 362     | 1424 | 20   | 27   |
| Vönöczk                     | 1223            | 1223  | –   | –         | 506     | 695  | 8    | 14   |
| Kemenesszentmárton          | 313             | 313   | –   | –         | 132     | 178  | 3    | –    |
| Kemenessömjén               | 735             | 735   | –   | –         | 199     | 513  | 2    | 21   |
| Kemenesmihályfa             | 1078            | 1078  | –   | –         | 224     | 818  | 15   | 21   |
| Tokorcs                     | 440             | 440   | –   | –         | 70      | 364  | 2    | 4    |
| Nagysimonyi                 | 1709            | 1684  | 12  | 13(1 tót) | 572     | 941  | 8    | 188  |
| Kissitke                    | 673             | 673   | –   | –         | 607     | 66   | –    | –    |
| Nagysitke                   | 1018            | 1017  | 1   | –         | 668     | 343  | –    | 7    |
| Ostfyasszonyfa              | 1815            | 1809  | 5   | 1         | 815     | 948  | 5    | 47   |
| Csőnge                      | 1145            | 1145  | –   | –         | 230     | 905  | 2    | 8    |
| Kenyeri                     | 749             | 749   | –   | –         | 714     | 27   | –    | 8    |
| Rábakecskéd                 | 643             | 636   | –   | 7         | 631     | 2    | –    | 10   |
| Szentmiklósfa               | 333             | 333   | –   | –         | 328     | –    | –    | 5    |
| Pápocz                      | 1395            | 1395  | –   | –         | 1371    | 1    | 2    | 21   |
| Kemenes-szentpéter          | 986             | 986   | –   | –         | 970     | 1    | 1    | 14   |
| Egyházaskesző               | 1081            | 1081  | –   | –         | 1076    | –    | 1    | 4    |
| Puszták                     | 214             | 214   | –   | –         | 51      | 159  | –    | 4    |
| Egyéb külterületek          | 917             | 916   | 1   | –         | 592     | 319  | 2    | 4    |
| Összegzés                   | 21043           | 20984 | 37  | 22        | 10891   | 9581 | 82   | 488  |

29 1910. évi népsz., 1912. 50–53., 62–63. p.

30 1906-ban jött létre Nemesmagasi és Pórmagasi egyesítésével.

A külföldön távol levők száma: 660 fő.

A 100 léleknél népesebb puszták:

**Újmihályfa** (119 magyar; hitfelekezete szerint: 16 r. kat., 99 ev., 4 izr./Tokorcshoz tartozóan), **Lánkapusztá** (95 magyar; hitfelekezete szerint: 35 r. kat., 60 ev./Nagysitkéhez tartozóan).<sup>31</sup>

Külterület (ahol a népesség a 100 lelket meghaladja):

Magyargencs (128 magyar; hitfelekezete szerint: 71 r. kat., 57 ev.),

Kemeneshőgyész (101 magyar; hitfelekezete szerint: 33 r. kat., 68 ev.),

Kemenesmagasi (151 magyar; hitfelekezete szerint: 94 r. kat., 55 ev., 2 ref.),

Kissitke (194 magyar; hitfelekezete szerint: 168 r. kat., 26 ev.),

Nagysitke (150 magyar, 1 német; hitfelekezete szerint: 113 r. kat., 38 ev.),

Ostffyasszonyfa (192 magyar; hitfelekezete szerint: 113 r. kat., 75 ev., 4 izr.).<sup>32</sup>

Lakóházak:<sup>33</sup>

| Település           | Házak-száma | Falazat        |                  |                | Tető                     |                       |                |
|---------------------|-------------|----------------|------------------|----------------|--------------------------|-----------------------|----------------|
|                     |             | kő<br>v. téglá | vályog<br>v. sár | fa<br>v. egyéb | cserép, pala<br>v. bádóg | zsindely v.<br>deszka | nád<br>v. zsúp |
| Magyargencs         | 231         | 72             | 159              | –              | 83                       | 3                     | 145            |
| Kemeneshőgyész      | 199         | 41             | 158              | –              | 61                       | 1                     | 137            |
| Kemenesmagasi       | 388         | 123            | 264              | 1              | 176                      | 3                     | 209            |
| Vönöczk             | 231         | 29             | 201              | 1              | 110                      | 11                    | 110            |
| Kemenes-szentmárton | 58          | 14             | 44               | –              | 38                       | 1                     | 19             |
| Kemenessömjén       | 148         | 15             | 132              | 1              | 58                       | 5                     | 85             |
| Kemenesmihályfa     | 194         | 58             | 133              | 3              | 47                       | 3                     | 144            |
| Tokorcs             | 87          | 22             | 65               | –              | 25                       | 2                     | 60             |
| Nagysimonyi         | 310         | 129            | 181              | –              | 150                      | 8                     | 152            |
| Kissitke            | 70          | 70             | –                | –              | 48                       | 1                     | 21             |
| Nagysitke           | 148         | 148            | –                | –              | 94                       | 2                     | 52             |
| Ostffyasszonyfa     | 306         | 79             | 227              | –              | 152                      | 10                    | 144            |
| Csönge              | 216         | 37             | 175              | 4              | 102                      | 2                     | 112            |
| Kenyeri             | 95          | 64             | 31               | –              | 50                       | 3                     | 42             |
| Rábaecskéd          | 123         | 53             | 70               | –              | 63                       | –                     | 60             |
| Szentmiklósfa       | 49          | 19             | 30               | –              | 19                       | 5                     | 25             |
| Pápocz              | 213         | 53             | 160              | –              | 80                       | 2                     | 131            |
| Kemenesszentpéter   | 169         | 63             | 106              | –              | 63                       | 2                     | 104            |
| Egyházaskesző       | 220         | 198            | 21               | 1              | 72                       | 1                     | 147            |
| Összegzés           | 3455        | 1287           | 2157             | 11             | 1491                     | 65                    | 1899           |

31 1910. évi népsz., 1912. 508. p.

32 1910. évi népsz., 1902. 507–508. p.

33 1910. évi népsz., 1912. 53., 63. p.

**Az 1920. évi népszámlálás adatai**

A tanulmányban részletezett adatok (összevethetőség) szempontjából azonosnak tekinthetők az 1900 és 1910. évvel. Változásai közül kiemelendő, hogy a puszták és külterületi lakott helyek demográfiai adatait is

tartalmazza 50 lélekszám felett, így a már a régebbi térképeken (pl. Harmadik Katonai Felmérés [1869–1887]) is szereplő helyek némelyikéről is pontosabb képet kaphatunk.

Demográfiai adatok:<sup>34</sup>

| Település          | Összesnépesség <sup>35</sup> | Ma.   | Né. | Egyéb <sup>36</sup> | R. kat. | Ev.  | Ref. | Izr. |
|--------------------|------------------------------|-------|-----|---------------------|---------|------|------|------|
| Magyargencs        | 1460                         | 1452  | 7   | 1 (tót)             | 494     | 925  | 4    | 37   |
| Kemeneshőgyész     | 1329                         | 1318  | 10  | 1                   | 353     | 928  | 4    | 43   |
| Kemenesmagasi      | 1861                         | 1856  | 4   | 1 (tót)             | 423     | 1399 | 17   | 21   |
| Vönöck             | 1326                         | 1321  | 4   | 1 (hv.)             | 551     | 767  | 5    | 2    |
| Kemenesszentmárton | 320                          | 320   | –   | –                   | 123     | 192  | 5    | –    |
| Kemenessömjén      | 822                          | 822   | –   | –                   | 223     | 573  | 4    | 22   |
| Kemenesmihályfa    | 1000                         | 999   | 1   | –                   | 213     | 767  | 12   | 8    |
| Tokorcs            | 478                          | 478   | –   | –                   | 116     | 361  | 1    | –    |
| Nagysimonyi        | 1840                         | 1822  | 13  | 5 (2 tót,<br>1 hv.) | 746     | 919  | 9    | 165  |
| Kissitke           | 724                          | 720   | 2   | 2 (1 tót,<br>1 hv.) | 625     | 96   | 2    | 1    |
| Nagysitke          | 1428                         | 1370  | 51  | 7 (1 ol.,<br>1 hv.) | 980     | 392  | 30   | 12   |
| Ostffy-asszonyfa   | 1907                         | 1904  | 1   | 2 (1 ol.)           | 904     | 972  | 5    | 24   |
| Csőnge             | 1181                         | 1177  | 3   | 1                   | 292     | 875  | 10   | 3    |
| Kenyeri            | 901                          | 897   | 4   | –                   | 881     | 15   | –    | 5    |
| Rábakecskéd        | 705                          | 704   | 1   | –                   | 693     | –    | 1    | 11   |
| Szentmiklósfa      | 360                          | 360   | –   | –                   | 357     | –    | 1    | 2    |
| Pápoc              | 1510                         | 1506  | 1   | 3 (2 tót)           | 1498    | 1    | –    | 11   |
| Kemenesszentpéter  | 987                          | 987   | –   | –                   | 973     | –    | –    | 14   |
| Egyházaskesző      | 1065                         | 1062  | 2   | 1                   | 1059    | 1    | –    | 4    |
| Puszták            | 1382                         | 1302  | 71  | 9 (2 hv.,<br>1 tót) | 933     | 395  | 37   | 2    |
| Egyéb külterületek | 468                          | 466   | 1   | 1 (hv.)             | 346     | 122  | –    | –    |
| Összegzés          | 23054                        | 22843 | 176 | 35                  | 12783   | 9700 | 147  | 387  |

34 1920. évi népsz., 1923. 42–45., 46–47. p.

35 „Jelenlévő összes népesség”.  
36 hv.: horvát; ol.: oláh = román.

A külföldön távol levők száma: 234 fő.

Az 50 léleknél népesebb puszták:

**Sándormajor** (79 magyar, 7 német; hitfelekezete szerint: 59 r. kat., 25 ev., 2 ref./Magyargencshez tartozóan),

**Kajmáti puszta** (52 magyar, 8 német; hitfelekezete szerint: 47 r. kat., 13 ev./Kemeneshőgyészhez tartozóan),

**Kemenespuszta** (75 magyar, 2 német; hitfelekezete szerint: 42 r. kat., 33 ev., 2 ref./Kemenesmagasihoz tartozóan),

**Vilmosmajor** (53 magyar; hitfelekezete szerint: 24 r. kat., 29 ev./Kemenesmihályfához tartozóan), **Alsótábor** (129 magyar, 5 német, 2 egyéb (1 horvát); hitfelekezete szerint: 106 r. kat., 27 ev., 2 ref., 1 egyéb/Nagysimonyihoz tartozóan),

**Újmihályfa** (130 magyar; hitfelekezete szerint: 39 r. kat., 91 ev./Tokorcsához tartozóan), **Batthyánymajor** (89 magyar; hitfelekezete szerint: 73 r. kat., 16 ev./Kissitkéhez tartozóan),

**Újmajor** (64 magyar; hitfelekezete szerint: 45 r. kat., 19 ev./Kissitkéhez tartozóan),

**Kurcon- és Bajti major** (52 magyar; hitfelekezete szerint: 51 r. kat., 1 ref./Kissitkéhez tartozóan), **Lánkapuszta** (101 magyar, 2 egyéb; hitfelekezete szerint: 56 r. kat., 45 ev., 2 egyéb/Nagysitkéhez tartozóan),

**Kanokapuszta** (69 magyar, 1 horvát; hitfelekezete szerint: 36 r. kat., 34 ev./Nagy-

sitkéhez tartozóan), **Földvári puszta** (67 magyar; hitfelekezete szerint: 52 r. kat., 15 ev./Nagysitkéhez tartozóan), **Lőszertelep**<sup>37</sup> (251 magyar, 49 német, 4 egyéb (1 – tót); hitfelekezete szerint: 228 r. kat., 32 ev., 30 ref., 2 izr., 12 egyéb/Nagysitkéhez tartozóan),

**Radóházamajor** (91 magyar; hitfelekezete szerint: 75 r. kat., 16 ev./Ostffyasszonyfához tartozóan).<sup>38</sup>

Külterület (ahol a népesség az 50 lelket meghaladja):

Magyargencs (78 magyar; hitfelekezete szerint: 40 r. kat., 38 ev.),

Kemeneshőgyész (33 magyar; hitfelekezete szerint: 24 r. kat., 9 ev.),

Kemenesmagasi (73 magyar; hitfelekezete szerint: 60 r. kat., 13 ev.),

Kemenesmihályfa (32 magyar; hitfelekezete szerint: 14 r. kat., 18 ev.),

Kissitke (48 magyar, 1 német, 1 horvát; hitfelekezete szerint: 43 r. kat., 7 ev.),

Ostffyasszonyfa (53 magyar; hitfelekezete szerint: 34 r. kat., 19 ev.),

Csöngye (78 magyar; hitfelekezete szerint: 60 r. kat., 18 ev.),

Kemenesszentpéter (71 magyar; hitfelekezete szerint: 71 r. kat.)<sup>39</sup>

Lakóházak:<sup>40</sup>

| Település      | Házak száma | Falazat    |               |             | Tető                  |                   |             |
|----------------|-------------|------------|---------------|-------------|-----------------------|-------------------|-------------|
|                |             | kő v. tégl | vályog v. sár | fa v. egyéb | cserép, pala v. bádóg | zsindey v. deszka | nád v. zsúp |
| Magyargencs    | 210         | 94         | 116           | –           | 81                    | 14                | 115         |
| Kemeneshőgyész | 204         | 99         | 105           | –           | 73                    | 23                | 108         |
| Kemenesmagasi  | 401         | 173        | 228           | –           | 180                   | 3                 | 218         |
| Vönöck         | 234         | 46         | 185           | 3           | 147                   | 2                 | 85          |

37 Az 1918. október végén kiürített „ostffyasszonyfai hadifogolytábor” hasznosítására létrehozott Mozgósítási Katonai Lőszertelep.

38 1920. évi népsz., 1923. 166. p.

39 1920. évi népsz., 1923. 164–166. p.

40 1920. évi népsz., 1923. 45., 47. p.

|                    |      |      |      |    |      |     |      |
|--------------------|------|------|------|----|------|-----|------|
| Kemenesszentmárton | 66   | 14   | 52   | –  | 50   | –   | 16   |
| Kemenessömjén      | 146  | 22   | 124  | –  | 92   | –   | 54   |
| Kemenesmihályfa    | 179  | 29   | 150  | –  | 74   | 2   | 103  |
| Tokorcs            | 83   | 28   | 55   | –  | 43   | 1   | 39   |
| Nagysimonyi        | 333  | 129  | 182  | 22 | 169  | 27  | 137  |
| Kissitke           | 64   | 64   | –    | –  | 50   | 1   | 13   |
| Nagysitke          | 203  | 171  | 11   | 21 | 143  | 21  | 39   |
| Ostffyasszonyfa    | 296  | 101  | 195  | –  | 181  | 15  | 100  |
| Csőnge             | 227  | 57   | 170  | –  | 123  | 5   | 99   |
| Kenyeri            | 91   | 48   | 43   | –  | 49   | –   | 42   |
| Rábakecskéd        | 122  | 42   | 80   | –  | 77   | –   | 45   |
| Szentmiklósfa      | 49   | 8    | 41   | –  | 22   | 1   | 26   |
| Pápoc              | 217  | 44   | 273  | –  | 105  | 8   | 104  |
| Kemenesszentpéter  | 163  | 48   | 115  | –  | 139  | –   | 24   |
| Egyházaskesző      | 210  | 189  | 20   | 1  | 85   | –   | 125  |
| Összegzés          | 3498 | 1406 | 2145 | 47 | 1883 | 123 | 1492 |

**Az 1930. évi népszámlálás adatai**

A tanulmányban részletezett adatok (összevethetőség) szempontjából azonosnak tekinthetők az 1900, 1910 és az 1920. évvel. Változásai közül kiemelendő, hogy a puszták és külterületi lakott helyek demográfiai

adatait már lélekszámkorlát nélkül tartalmazza, így az összeírás felbontóképessége tovább javult. A külföldön távollévők kimutatását viszont nem tartalmazza.

Demográfiai adatok:<sup>41</sup>

| Település          | Összes népesség | Ma.  | Né. | Egyéb <sup>42</sup> | R. kat. | Ev.  | Ref. | Izr. |
|--------------------|-----------------|------|-----|---------------------|---------|------|------|------|
| Magyargencs        | 1471            | 1470 | 1   | –                   | 512     | 906  | 37   | 14   |
| Kemeneshőgyész     | 1248            | 1243 | 4   | 1                   | 319     | 901  | 5    | 23   |
| Kemenesmagasi      | 1677            | 1677 | –   | –                   | 376     | 1260 | 24   | 15   |
| Vönöck             | 1312            | 1309 | 2   | 1 (hv.)             | 527     | 767  | 7    | 3    |
| Kemenesszentmárton | 282             | 282  | –   | –                   | 109     | 170  | 3    | –    |
| Kemenessömjén      | 843             | 842  | 1   | –                   | 244     | 585  | 5    | 9    |
| Kemenesmihályfa    | 927             | 927  | –   | –                   | 196     | 710  | 14   | 6    |
| Tokorcs            | 464             | 464  | –   | –                   | 81      | 381  | 2    | –    |

41 1930. évi népsz., 1932. 24–25., 27., 117., 121. p.

42 hv.: horvát; ol.: oláh = román.

|                     |       |       |    |                                |       |      |     |     |
|---------------------|-------|-------|----|--------------------------------|-------|------|-----|-----|
| Nagysimonyi         | 1708  | 1708  | –  | –                              | 643   | 950  | 14  | 101 |
| Kissitke            | 726   | 724   | –  | <sup>2</sup> (1 ol.,<br>1 hv.) | 632   | 94   | –   | –   |
| Nagysitke           | 1076  | 1074  | 1  | 1                              | 699   | 357  | 11  | 9   |
| Ostffyasszonyfa     | 1900  | 1897  | 2  | 1 (ol.)                        | 926   | 944  | 11  | 18  |
| Csőnge              | 1139  | 1138  | –  | 1                              | 260   | 871  | 5   | 2   |
| Kenyeri             | 786   | 785   | 1  | –                              | 770   | 10   | 1   | 5   |
| Rábakecskéd         | 756   | 756   | –  | –                              | 717   | 31   | 2   | 5   |
| Pápoc <sup>43</sup> | 1774  | 1773  | 1  | –                              | 1752  | 4    | 1   | 17  |
| Kemenesszentpéter   | 1122  | 1121  | 1  | –                              | 1111  | 5    | 1   | 5   |
| Egyházaskesző       | 1070  | 1067  | 3  | –                              | 1061  | 1    | 3   | 5   |
| Puszták             | 1465  | 1460  | 4  | 1                              | 892   | 518  | 43  | 12  |
| Egyéb külterületek  | 632   | 631   | –  | 1                              | 469   | 154  | 8   | 1   |
| Összegzés           | 22378 | 22348 | 21 | 9                              | 12296 | 9619 | 197 | 250 |

Puszták (népességszámkorlát nélkül):

**Sándormajor** (34 magyar; hitfelekezete szerint: 11 r. kat., 23 ev./Magyargencshez tartozóan), **Újmajor** (84 magyar; hitfelekezete szerint: 46 r. kat., 12 ev., 26 ref./Magyargencshez tartozóan), **Újtelep** (72 magyar; hitfelekezete szerint: 27 r. kat., 39 ev., 6 ref./Magyargencshez tartozóan), **Kajmát** (44 magyar, 3 német; hitfelekezete szerint: 26 r. kat., 19 ev., 2 ref./Kemeneshőgyészhez tartozóan),

**Újtelep** (142 magyar; hitfelekezete szerint: 22 r. kat., 119 ev., 1 ref./Kemeneshőgyészhez tartozóan), **Kemenespuszta** (54 magyar; hitfelekezete szerint: 40 r. kat., 13 ev., 1 ref./Kemenesmagasihoz tartozóan),

**Újmihályfa** (100 magyar; hitfelekezete szerint: 17 r. kat., 83 ev./Tokorcsához tartozóan), **Battyánmajor** (77 magyar; hitfelekezete szerint: 51 r. kat., 26 ev./Kissitkéhez tartozóan), **Saroltamajor** (64 magyar; hit-

felekezete szerint: 55 r. kat., 9 ev./Kissitkéhez tartozóan),

**Földvárpuszta** (56 magyar; hitfelekezete szerint: 51 r. kat., 1 ev., 4 ref./Nagysitkéhez tartozóan), **Kanotapuszta** (92 magyar; hitfelekezete szerint: 68 r. kat., 22 ev., 2 ref./Nagysitkéhez tartozóan), **Lánkapuszta** (91 magyar, 1 egyéb; hitfelekezete szerint: 37 r. kat., 49 ev., 6 izr./Nagysitkéhez tartozóan),

**Cigánykunyhók** (61 magyar; hitfelekezete szerint: 37 r. kat., 24 ev./Ostffyasszonyfához tartozóan), **Cserimajor** (57 magyar; hitfelekezete szerint: 36 r. kat., 15 ev., 6 izr./Ostffyasszonyfához tartozóan), **Károly-, Rózsa és Nagyánosmajor** (95 magyar; hitfelekezete szerint: 65 r. kat., 30 ev./Ostffyasszonyfához tartozóan),

**Radóházapuszta** (80 magyar; hitfelekezete szerint: 70 r. kat., 10 ev./Ostffyasszonyfához tartozóan), **Györgymajor** (41 magyar; hitfelekezete szerint: 17 r. kat., 24 ev./Rábakecskédhez tartozóan),

<sup>43</sup> Szentmiklósfa adataival együtt. A két települést 1926-ban egyesítették.

**Újtelep** (50 magyar; hitfelekezete szerint: 50 r. kat./Rábakecskédhez tartozóan),

**Pinkócpusztá** (57 magyar; hitfelekezete szerint: 57 r. kat./Kemenesszentpéterhez tartozóan),

**Újtelep** (109 magyar; 1 német; hitfelekezete szerint: 109 r. kat., 1 ref./Kemenes-szentpéterhez tartozóan).<sup>44</sup>

Külterület (népességszámkorlát nélkül):

Magyargencs (86 magyar; hitfelekezete szerint: 62 r. kat., 24 ev.),

Kemeneshőgyész (30 magyar; hitfelekezete szerint: 20 r. kat., 10 ev.),

Kemenesmagasi (69 magyar; hitfelekezete szerint: 53 r. kat., 16 ev.),

Vönöck (21 magyar; hitfelekezete szerint: 15 r. kat., 6 ev.),

Kemenessömjén (42 magyar; hitfelekezete szerint: 25 r. kat., 17 ev.),

Kemenesmihályfa (82 magyar; hitfelekezete szerint: 53 r. kat., 21 ev., 7 ref., 1 izr.),

Nagysimonyi (36 magyar; hitfelekezete szerint: 22 r. kat., 14 ev.),

Kissitke (74 magyar; 1 egyéb; hitfelekezete szerint: 72 r. kat., 3 ev.),

Nagysitke (67 magyar; hitfelekezete szerint: 39 r. kat., 27 ev., 1 ref.),

Ostffyasszonyfa (49 magyar; hitfelekezete szerint: 33 r. kat., 16 ev.),

Csönge (36 magyar; hitfelekezete szerint: 36 r. kat.),

Kenyeri (39 magyar; hitfelekezete szerint: 39 r. kat.).<sup>45</sup>

Lakóházak:<sup>46</sup>

| Település          | Házak száma | Falazat     |               |             | Tető                  |                    |             |
|--------------------|-------------|-------------|---------------|-------------|-----------------------|--------------------|-------------|
|                    |             | kő v. téglá | vályog v. sár | fa v. egyéb | cserép, pala v. bádóg | zsindely v. deszka | nád v. zsúp |
| Magyargencs        | 260         | 111         | 149           | –           | 144                   | 68                 | 48          |
| Kemeneshőgyész     | 231         | 133         | 98            | –           | 159                   | 1                  | 71          |
| Kemenesmagasi      | 401         | 152         | 249           | –           | 267                   | 2                  | 132         |
| Vönöck             | 268         | 33          | 235           | –           | 207                   | 2                  | 59          |
| Kemenesszentmárton | 66          | 14          | 52            | –           | 66                    | –                  | –           |
| Kemenessömjén      | 175         | 28          | 146           | 1           | 151                   | 8                  | 16          |
| Kemenesmihályfa    | 218         | 68          | 149           | 1           | 155                   | –                  | 63          |
| Tokorcs            | 104         | 40          | 64            | –           | 82                    | –                  | 22          |
| Nagysimonyi        | 356         | 156         | 200           | –           | 268                   | 3                  | 85          |
| Kissitke           | 82          | 82          | –             | –           | 71                    | 2                  | 9           |
| Nagysitke          | 196         | 195         | 1             | –           | 165                   | 3                  | 28          |
| Ostffyasszonyfa    | 354         | 100         | 254           | –           | 286                   | 3                  | 65          |
| Csönge             | 244         | 45          | 199           | –           | 173                   | –                  | 71          |
| Kenyeri            | 118         | 61          | 57            | –           | 83                    | –                  | 35          |

44 1930. évi népsz., 1932. 286., 288. p.

45 1930. évi népsz., 1932. 286., 288. p.

46 1930. évi népsz., 1932. 117., 121. p.

|                   |      |      |      |   |      |     |     |
|-------------------|------|------|------|---|------|-----|-----|
| Rábakecskéd       | 164  | 75   | 89   | – | 128  | 4   | 32  |
| Pápoc             | 324  | 72   | 252  | – | 214  | 38  | 72  |
| Kemenesszentpéter | 229  | 73   | 156  | – | 223  | 1   | 5   |
| Egyházaskesző     | 244  | 229  | 15   | – | 168  | 1   | 75  |
| Összegzés         | 4034 | 1667 | 2365 | 2 | 3010 | 136 | 888 |

### Az 1941. évi népszámlálás adatai

Időpontjának kitűzését jelentősen befolyásolták a bécsi döntések nyomán létrejött területi változások, amelyek miatt az adatfelvételt csak 1941 februárjában (az áprilisban megszállt délvidek összeírását októberben) lehetett végrehajtani. A nem magyar anyanyelvű lakosságot saját anyanyelvén nyomott kérdőíveken írták össze.

A tanulmányban részletezett adatok (összevethetőség) szempontjából azonosnak tekinthetők az előző négggyel. A külföldön távollévők kimutatását, valamint a puszták és külterületi lakott helyek demográfiai adatait már nem tartalmazza.

Demográfiai adatok:<sup>47</sup>

| Település                     | Népesség | Ma.   | Né. | Egyéb <sup>48</sup> | R. kat. | Ev.  | Ref. | Izr. |
|-------------------------------|----------|-------|-----|---------------------|---------|------|------|------|
| Magyargencs                   | 1399     | 1397  | –   | 2(1 hv.)            | 479     | 853  | 56   | 11   |
| Kemeneshőgyész                | 1184     | 1181  | 2   | 1                   | 314     | 838  | 10   | 20   |
| Kemenesmagasi                 | 1637     | 1633  | 2   | 2 (1 szl.)          | 407     | 1189 | 24   | 13   |
| Vönöck                        | 1211     | 1209  | 1   | 1                   | 537     | 659  | 7    | 5    |
| Kemenesszentmárton            | 244      | 244   | –   | –                   | 106     | 137  | 1    | –    |
| Kemenesmihályfa <sup>49</sup> | 1690     | 1680  | 2   | 8 (1 szl.)          | 449     | 1210 | 16   | 8    |
| Tokorcs                       | 463      | 463   | –   | –                   | 77      | 383  | 3    | –    |
| Nagysimonyi                   | 1560     | 1559  | 1   | –                   | 604     | 860  | 13   | 83   |
| Kissitke                      | 712      | 686   | 2   | 24 (1 hv.<br>22 c.) | 632     | 79   | 1    | –    |
| Nagysitke                     | 1008     | 1006  | –   | 2                   | 667     | 335  | 2    | 4    |
| Ostffyasszonyfa               | 1831     | 1811  | 2   | 18 (2 r.<br>4 c.)   | 916     | 900  | 2    | 10   |
| Csőnge                        | 1094     | 1078  | –   | 16                  | 272     | 811  | 6    | 4    |
| Kenyeri                       | 734      | 733   | –   | 1                   | 719     | 10   | 1    | 4    |
| Rábakecskéd                   | 773      | 772   | –   | 1                   | 755     | 11   | 2    | 5    |
| Pápoc                         | 1068     | 1068  | –   | –                   | (1052)  | 5    | 2    | 9    |
| Kemenesszentpéter             | 1194     | 1194  | –   | –                   | 1190    | –    | –    | 4    |
| Egyházaskesző                 | 1061     | 1060  | –   | 1 (hv.)             | 1035    | 1    | 20   | 4    |
| Összegzés                     | 18863    | 18774 | 12  | 77                  | 10211   | 8281 | 166  | 184  |

47 1941. évi népsz.- dem., 1976. 279., 281., 283., 285., 287., 293. p.

48 szl.: szlovák = tót, c.: cigány, r.: román = oláh.

49 Kemenessőmjén adataival együtt.

Lakóházak:<sup>50</sup>

| Település                     | Házak száma | Falazat            |               |             | Tető                  |                    |             |
|-------------------------------|-------------|--------------------|---------------|-------------|-----------------------|--------------------|-------------|
|                               |             | beton v. téglá, kő | vályog v. sár | fa v. egyéb | cserép, pala v. bádóg | zsindely v. deszka | nád v. zsúp |
| Magyargencs                   | 298         | 184                | 114           | –           | 270                   | –                  | 28          |
| Kemeneshőgyész                | 258         | 199                | 58            | 1           | 238                   | 1                  | 19          |
| Kemenesmagasi                 | 402         | 156                | 209           | 37          | 311                   | –                  | 90          |
| Vönöck                        | 283         | 65                 | 218           | –           | 241                   | –                  | 42          |
| Kemenesszentmárton            | 63          | 8                  | 55            | –           | 63                    | –                  | –           |
| Kemenesmihályfa <sup>51</sup> | 405         | 106                | 297           | 2           | 347                   | –                  | 58          |
| Tokorcs                       | 106         | 47                 | 59            | –           | 104                   | –                  | 2           |
| Nagysimonyi                   | 352         | 323                | 27            | 2           | 290                   | –                  | 62          |
| Kissitke                      | 94          | 93                 | 1             | –           | 86                    | –                  | 7           |
| Nagysitke                     | 192         | 184                | 7             | 1           | 169                   | –                  | 23          |
| Ostffyasszonyfa               | 365         | 156                | 209           | –           | 319                   | –                  | 46          |
| Csőnge                        | 256         | 48                 | 208           | –           | 193                   | 2                  | 61          |
| Kenyeri                       | 155         | 93                 | 62            | –           | 133                   | –                  | 22          |
| Rábakecskéd                   | 156         | 67                 | 89            | –           | 134                   | –                  | 22          |
| Pápoc                         | 381         | 118                | 263           | –           | 360                   | –                  | 21          |
| Kemenesszentpéter             | 255         | 75                 | 180           | –           | 251                   | –                  | 4           |
| Egyházaskesző                 | 245         | 237                | 8             | –           | 184                   | –                  | 61          |
| Összegzés                     | 4266        | 2159               | 2064          | 43          | 3693                  | 3                  | 568         |

Összegzés

Kemeneshát népessége az 1920-as évekig nőtt, 1920-ban 23 054 főt írtak össze. A növekedés üteme változó, az 1910-es években a legnagyobb, közel 10%-os, az 1920-as évek alatt már csökkenés tapasztalható, az utolsó tíz évben a csökkenés mértéke már megközelíti a 16%-ot.

A számok értelmezése nem egyértelmű, bizonytalan a külterületen élők figyelem-

bevétele 1910 előtt és 1930 után. Azon évek-nél, amikor a külterületen élőket létszám-korlát figyelembevételével írták össze, azt (lásd: az első táblázat lábrészét) az összegzett népességszám elé írt „>”- jel mutatja – ezeknél az összeírás biztosan nem teljes.

A dualizmus fénykoráig jellemző kedvező mezőgazdasági lehetőségek a puszták meg-jelenését indukálta, ezen időszakban a ta-nyavilágba költözés az ország más területein is jellemző. A külterületeken élők változó jellegű összeírása 1910-ben indult, az itt élők számának felmérése 1930-ban tekint-

50 1941. évi népsz.- ház, 1982. 112–121., 126–129. p.

51 Kemenessömjén adataival együtt.

hető csak teljesnek, ekkor ez az össznépesség közel 10%-át adta.

Az 1920 és 1930. évi puszták neveiben némely esetben visszaköszönnék a kistérség eltűnt középkori településeinek a nevei – *Kajmáti pusztá/Kajmát, Kemenespusztá, Battyhánymajor/Battyánmajor, Bajti major, Kanoka pusztá/Kanotapusztá, Pinkócpusztá*.<sup>52</sup>

A külföldön távol lévők számáról 1900-ból van elsőként adatunk. Számuk 1910-ben a legnagyobb (660 fő), az ekkori népesség 3,1%-a. A kivándorlók száma 1920-ra jelentősen csökkent (234 fő), ezután már nem írták össze. A gazdaságilag motivált kivándorlás már 1870-től létezett (kezdetben inkább az iparosok, a kereskedők és a bányászok próbálkoztak, a századfordulótól a kivándorlók többsége fiatal mezőgazdasági napszámos), a kivándorlás célterülete főként az Amerikai Egyesült Államok volt. A kivándorlók tényleges száma országosan 1 200 000 fő felett lehetett.

A népesség anyanyelvi megoszlása nagyrészt az első összeírásának megfelelő, változás csak 1941-ben tapasztalható, ekkor az egyéb anyanyelvűek száma már meghaladta a német anyanyelvűekét. 1941-ben az össznépesség közel 99,5%-a magyar, 0,4%-a egyéb és csak mintegy 0,1%-a a német anyanyelvű. A német és „Egyéb” anyanyelvi kategória csökkenésének oka valószínűleg a nyelvi asszimiláció. Nem változtak a lakosság hitfelekezeti viszonyai sem, 1941-ben az össznépesség 54,1%-a római katolikus, 43,9%-a evangélikus, 1%-a izraelita, 0,9%-a pedig református felekezetű, az egyéb hitfelekezetűek száma csak 0,1% (21 fő).

A falusi vállalkozó polgárságot nagyrészt a zsidóság adta, de számuk folyamatosan csökkent, 1941-ben az 1869. évinek (ami 564 fő volt) már csak közel harmada.

A lakóházak kimutatása csak a belterületekre történt meg, így a változások értékelése is a belterületi népesség figyelembevételével történhet. Az adathiányra, illetve a biztosan nem teljes összeírásokra az összehozott házszám elé írt „>”-jel utal.

A belterületi lakóházak számának növekedési üteme változó, 1900 után lassult (a század második évtizedében a házak száma csak 43-mal nőtt), az 1920-as években kiemelkedően nagy (a változás 536), majd újabb lassulás következik.

A lakosság lakhatási viszonyaiban a kiegyezést követő közel két emberöltő alatt jelöltös javulás látszik, 1941-ben egy házra már csak közel 4,4 fő esik,<sup>53</sup> 1869-ben ez a mutató még 8,2 volt. Az adatok megítélésakor ez esetben sem árt az óvatosság, mivel nem ismert, hogy az összeírók mikor és mit tekintettek lakóháznak – különálló házakat vagy esetleg a családok által lakott külön lakrészeket.

Míg a századfordulón a lakóházak többsége (67,5%-a) vályog vagy sár falazatú, 1941-re ez az arány kiegyenlítődik. A beton, téglá és kő anyagú falazat aránya ekkor már 50,6%, a változás nem egyenletes, az 1910-es években kisebb, 1930 után változik erősen.

A vályog vagy sár falazat visszaszorulása ezt nem kíséri, váltakozó csökkenés és növekedés látható. A századfordulót követő évtizedben kismértékben, a 1920-as években pedig jelentősen nő a számuk (az ekkori növekedés 220).

A fa vagy egyéb falazatú lakóházak számának változása is hullámzó jelleget mutat, a vályog-sár falazat változását egy évtizedes eltéréssel követi, 1910 és 1930 után van növekedés. Aránya 1941-ben még 1%,

52 Részletesebben: Csizsár Zoltán: A történelmi Kemenes-vidék ómagyar településnevei. 2. rész = Vasi Szemle, 2023. 3. sz. 351–359. p.

53 Megjegyzés: nem tudjuk, hogy a településenként ekkor összeírt népességadat tartalmaz-e külterületen élőket.

az 1900-ban regisztrált kezdeti értéknél kissé nagyobb.

A tetőzet tekintetében már jelentősebb a javulás. A cserép, pala vagy bádóg 86,5%-ot, a nád vagy zsúp 13,3%-ot képvisel, zsindeley- vagy deszkafedés 1941-ben csak három háznál alkalmazott (ezeken felül még kettő nem részletezett tetőzetű házat is összeírtak).

A zsindeley- vagy deszkafedéses házak száma csak az 1930 utáni években csökkent, addig változó mértékű növekedés a jellemző. 1930-ban még 136 zsindeley- vagy deszkafedéses házat írtak össze, ez ekkor Magyargencsen és Pápocon mutat kimagasló értéket.

A jelentősen modernizálódó főváros és néhány vidéki város mellett (a szegénységen kívül) természetesen itt is volt még némi látnivaló: kastély, kúria és tágas paplak;<sup>54</sup> iskola és más középület, de még egy kaszinó is.

A még jelenleg is álló kastélyok az építés, illetve az átépítés évével: Magyargencs1 –

1885/1891, Magyargencs2 –1904; Kemeneshőgyész –1900e.; Vönöck –1902/1903; Kemenessömjén1 –1880, Kemenessömjén2 –1904/1905; Kemenesmihályfa –1825e.; Sitke –1851; Ostffyasszonyfa1 –1840, Ostffyasszonyfa2 –1850e., Ostffyasszonyfa3 –1880e.

Mint a közölt sorozat részletei tanúsítják, a Kemenesháton is múlik az idő. Jönnek-mennek a nehéz évszázadok, a sok mából és holnapból mind múlt lesz. A múltó idő pedig elsöpri a jelent, elsöpörte az itt élők több évszázados, többnyire bizonytalan és küzdelmes mindennapjait is. Sajnos kevés az, amit ezekről tudunk.

Tudjuk viszont, hogy a vészterhes idők ekkor még nem értek véget, befejezésül talán Berzsenyit kellene idéznem:

„Zúg immár Boreas a Kemenes fölött, Zordon fürgetegek rejtik el a napot, ...” (Horác – Sömjén, 1799 körül)

A „keleti szél” a századelőn is feltámadt – nem sok jót hozott, történetünk zárásakor már zúgott újra, erősen.

54 Megjegyzés: ezeket valószínűleg a népszámlálások lakóház-összeírásai nem érintették.